

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

КРИВОРУЧКО Лариса Сергіївна - кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

УДК 342.9

Стаття посвячена общей характеристике отдельных вопросов совершенствования концепции обеспечения защиты прав человека в Украине; внимание автора уделяется освещению проблем механизма обеспечения, реализации, охраны и защиты прав человека в Украине; освещена необходимость совершенствования системы обеспечения прав человека в Украине.

Ключові слова: концепція, права людини, міжнародні стандарти, захист прав людини, планування.

Постановка проблеми

Забезпечення прав людини в Україні є вищою соціальною цінністю і найважливішим об'єктом конституційно-правового регулювання. Згідно з положеннями ст. 3 Конституції України держава гарантує людині її права, проголошує найвищою цінністю її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпеку. Ефективне забезпечення прав людини, на наш погляд, залежить від своєчасного оновлення правової бази та формування динамічної відповідності між процесами державної влади, механізмами державного управління та потребами суспільства [1]. Поряд із цим доцільно забезпечити ефективне впровадження оновленого законодавства шляхом нормативного підходу з метою створення стабільного правового середовища, сприятливого розвитку міжнародних зв'язків між Україною та економічно-стабільними країнами Європи як зовнішньої цілі, так внутрішньої – з урахуванням

досвіду української юридичної школи та її особливостей. Слід зауважити, що, використовуючи виключно нормативний підхід у напрямку наближення системи європейського права й міжнародних стандартів до сталої правової системи України, не є доцільним. Однак, дане дозволить розв'язати існуючі внутрішні суперечності та зосередити діяльність законодавчого порядку до поступового приведення права України у відповідність норм і міжнародних стандартів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

На сучасному етапі розвитку науково-теоретичного підґрунтя для дослідження склали наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, які присвячені проблемам, що вирішувалися автором у процесі дослідження, а саме: В.Б. Авер'янова [2], О.М. Бандурки [3], Ю.П. Битяка [4], І.Л. Бородіна [5], Л.С. Криворучко [1, 6], Левченко К.Б. [7], Н.М. Оніщенко [8], П.М. Рабіновича [9], М. Раскалей [10], А.В. Сурилова [11], В.Е. Теліпка [12] та інших вчених. На сьогодні дана проблема є не повною мірою вичерпаною, що й обумовило вибір автора даної теми дослідження. Наукова новизна дослідження полягає в здійсненні системного аналізу і напрацюванні нових підходів щодо вдосконалення окремих концептуальних питань організаційно-правового механізму забезпечення захисту прав людини в Україні.

Невирішені раніше частини загальної проблеми

Окремі концептуальні питання організаційно-правового механізму забезпечення захисту прав людини в Україні потребують ретельного наукового дослідження та вдосконалення шляхом аналізу, перегляду існуючого правового механізму та нормативно-правової бази в Україні, дослідження міжнародних стандартів європейської спільноти.

Формулювання цілей статті

Метою статті є проведення аналітичного огляду організаційно-правового механізму забезпечення захисту прав людини в Україні, обґрунтування актуальності і доцільності вдосконалення в адміністративній системі України даного напрямку та вдосконалення окремих концептуальних питань організаційно-правового механізму забезпечення захисту прав людини в Україні в цілому.

Виклад основного матеріалу дослідження

Проблеми організаційно-правового забезпечення захисту прав людини в Україні за міжнародними стандартами має актуальність, наукову новизну, практичну значимість, гостру необхідність у розширенні та впровадженні у суспільне життя країни та подальшої її демократизації, тому даний напрямок потребує концептуального розвитку на науковій основі.

Концепція забезпечення захисту прав людини в Україні є основою адміністративної діяльності у сфері забезпечення прав людини і базою для поширення демократичних цінностей у нашій державі. На нашу думку, подальший демократичний розвиток України передбачає першочергове реформування саме в даній галузі.

Загальноприйнятим є те, що основою кожної концепції є теорія, напрямок в науці, яка вирішує загальноважливі питання суспільства та держави. Забезпечення захисту прав людини базується та розвивається на основних положеннях адміністративного, конституційного, міжнародного, муніципального та цивільного права. Зазначені галузі права органічно поєднуються та доповнюють одна одну в сфері забезпечен-

ня прав людини. Сучасний стан розвитку демократичного суспільства потребує інтегрованого та диференційованого підходу та розвитку цих галузей права.

Концепція забезпечення захисту прав людини в Україні базується на всеосяжності забезпечення, захисту цих прав і передбачає наступні елементи:

- постійну дію адміністративного провадження з питання забезпечення та захисту прав людини;
- поширення форм та способів забезпечення прав людини на всі галузі життєдіяльності держави та на кожного її громадянина;
- забезпечення прав людини у будь-який час та при будь-яких умовах;
- забезпечення прав людини в будь-якому місці, території.

Вищезазначене дає підстави визначити поняття презумпції прав людини. Правова презумпція – це закріплене в законодавстві припущення про наявність або відсутність певних юридичних фактів, яке може призвести до виникнення, зміни або припинення правовідносин [13]. Таким чином, кожна дія, законотворча діяльність не має права на існування та реалізацію, доки не буде забезпечена їх відповідність міжнародним стандартам.

Критерії забезпечення та захисту прав людини встановлюють нові стандарти, і таким чином, концепція забезпечення захисту прав людини в Україні стає нормотворчим та законотворчим положенням. Презумпція права людини стає наддержавною нормою, а з урахуванням міжнародного досвіду виконує й ідеологічну роль. Розвиток демократичної держави не можливий без впровадження цієї концепції та її основних напрямків у адміністративні процедури і загалом у життя країни. До основних напрямків концепції, яка пропонується нами, відноситься:

- розвиток адміністративного управління;
- впровадження міжнародних стандартів щодо забезпечення прав людини в Україні;
- пропозиції щодо розвитку нових форм забезпечення прав людини;
- адміністративна інформатизація;

- контроль за станом справ у сфері забезпечення прав людини.

Системний підхід, який автор пропонує для використання, дозволяє визначити основні напрямки концепції забезпечення захисту прав людини в Україні. З цього приводу управління є основоположним елементом цієї концепції. Управління – це елемент функціонування організаційних систем, функція системи, спрямована на розвиток цієї системи через координацію, організацію, упорядкування елементів даної системи як між собою, так і з зовнішнім середовищем, за задалегідь продуманим планом дій. В основі будь-якого управління неодмінно лежить цілепокладання. У нашому випадку ціль управління системи забезпечення захисту прав людини в Україні зрозуміла і логічна: розвиток громадянського демократичного суспільства за міжнародними демократичними стандартами і демократичними цінностями.

Процес управління передбачає певні етапи або алгоритм (послідовність дій) для досягнення встановлених цілей. У процесі адміністративного управління передбачаються управлінські дії, схематично показані на рисунку 1.

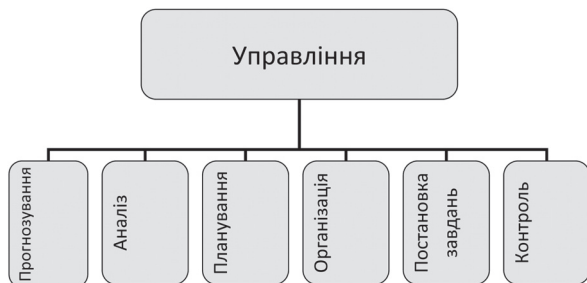

Рис. 1. Загальна схема управлінських дій

Усі управлінські дії, взаємопов'язані між собою, не можуть існувати один без одного і направлені на виконання певних цілей, саме тому принцип системності витримується повністю. Прогнозування передбачає попереднє визначення основних тенденцій, причин, чинників впливу та можливих наслідків управлінських рішень, це початковий елемент системи управління. Аналіз управлінської діяльності передбачає збір інформації, її поширення, планування та прийняття рішення. Функція планування

дуже близька до двох попередніх функцій і передбачає опрацювання попереднього плану дій. Організація діяльності передбачає розробку способів, шляхів, методик та методів, процесів, як виконання цієї діяльності, так і впровадження їх у життя. На основі попередніх елементів системи управління обирається єдиний спосіб досягнення певної мети і ставиться задача (завдання), яка підкріплюється нормативно-правовою базою. Останній елемент системи управління передбачає контроль за дієвістю самої системи та стану виконання управлінських рішень у контексті забезпечення прав людини. Контроль за системою управління виконується також і з метою корегування функцій системи, вчасно визначити тенденції і швидко змінити функціонування самої системи. Система управління має ще одну властивість – самовдосконалення. Управлінська діяльність функціонує від прогнозування до контролю і вирішує певні завдання, а після корегування системи вона функціонує знову по тій же схемі, але на іншому більш якісному рівні. На нашу думку, у цьому полягає і ще одна властивість системи управління – стабільність.

У сфері забезпечення прав людини зазначені управлінські дії мають певні особливості і виконуються певним чином. Прогнозування відбувається в залежності від суб'єкта права громадськими організаціями, засобами масової інформації, науковими установами, органами юстиції, депутатськими комітетами та Уповноваженим Верховної Ради з прав людини.

Нещодавно було уточнено порядок перевірки стану додержання законодавства при прийнятті нормативно-правових актів. Наказом Міністерства Юстиції України від 19.01.2012 № 93/5 «Про затвердження Порядку проведення органами юстиції перевірок стану додержання законодавства про державну реєстрацію нормативно-правових актів» [14] встановлено механізм таких перевірок. У пункті 2.21 цього наказу мова йде про створення комісій для перевірки, у повноваження яких входить «проаналізувати роботу суб'єкта нормотворення щодо приведення його нормативно-правових актів у відповідність до Конституції та за-

конів України, інших актів законодавства, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і протоколів до неї, міжнародних договорів України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, та *acquis communautaire*, з урахуванням практики Європейського суду з прав людини».

Основну роботу щодо визначення основних тенденцій, причин, чинників впливу та можливих наслідків управлінських рішень проводять наукові установи та громадські організації. Вони проводять постійний моніторинг стану забезпечення прав людини і встановлюють закономірності та тенденції у цій сфері. З цією метою організуються наукові дослідження, які супроводжуються конференціями, результатом яких є не тільки констатація фактів, а головне вирішення проблемних питань та знаходження шляхів удосконалення системи забезпечення прав людини. Наприклад, Центр досліджень проблем прав людини юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка в межах науково-дослідної роботи «Формування механізму реалізації і захисту прав та свобод громадян в Україні» проводилися наукові дослідження за трьома напрямками: Конституційно-правові засади реалізації і захисту прав і свобод громадян в Україні, диспозитивно-правові методи та форми реалізації та захисту прав і свобод громадян в Україні, спеціально-правові способи захисту прав та свобод громадян в Україні. Доцільно запровадити в кожній юридичній науковій установі розробку напрямків наукових досліджень щодо забезпечення прав і свобод громадян в Україні.

Аналіз, окрім громадських організацій та наукових установ, виконується в більшій мірі комітетами Верховної Ради України, де при розгляді кожного питання враховуються забезпечення прав та свобод громадян. Депутати Верховної Ради України отримують інформацію від виборців, за допомогою депутатських запитів, підіймають проблемні питання для обговорення на засіданнях Верховної Ради та в Комітетах. До речі, слід зауважити, що, насамперед, дану функцію виконує Комітет з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відно-

син Верховної Ради України [15]. До складу цього Комітету, який був створений у 2007 році Постановою Верховної Ради України «Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України шостого скликання» [16], входять наступні підкомітети: з питань прав людини, з питань міжнародних відносин, з міжнародно-правових питань та гендерної політики, з питань корінних народів, національних меншин, етнічних груп, депортованих народів та національних меншин, з питань жертв політичних репресій, етнополітики, упередження національних конфліктів, біженців, міграції та у зв'язках з українцями, які проживають за кордоном. Комітет здійснює законопроектну роботу, готує, попередньо розглядає питання, віднесені до повноважень Верховної Ради України, та виконує контрольні функції в наступних сферах:

- додержання прав і свобод людини і громадянина;
- діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини;
- громадянства, статусу іноземців та осіб без громадянства;
- етнополітичної політики, міжнародних відносин та прав корінних народів і національних меншин в Україні;
- імміграції, біженців та надання притулку в Україні;
- законодавче забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;
- співробітництва з Радою Європи (РЄ), Організацією з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) у сфері додержання (захисту) прав людини, національних меншин і міжнародних відносин;
- співробітництва з Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців, Міжнародною організацією з міграції, Комісією ООН з прав людини відповідно до статутних завдань зазначених організацій, що збігаються з компетенцією Комітету;
- співробітництва з національними установами країн-членів СНД з питань захисту прав людини, національних меншин, міжнародних відносин та міграційних процесів;
- забезпечення зв'язків з українцями за кордоном.

З урахуванням обраної концепції доцільно передбачити створення підкомітету по співробітництву з міжнародними та національними правозахисними організаціями з питань забезпечення прав людини. Окрім останніх чотирьох функцій, до повноважень даного підкомітету доцільно додати функції аналізу, а саме: збір інформації та її аналіз, моніторинг стану забезпечення прав людини в Україні та надання аналітичної інформації, співробітництво з неурядовими організаціями, корегування напрямків їх діяльності, аналіз отриманих результатів співпраці як допоміжної функції.

Функції аналізу забезпечення прав людини в певних сферах життєдіяльності країни виконують і інші Комітети Верховної Ради України [15], до яких можна віднести:

- комітет з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією;
- комітет з питань державного будівництва та місцевого самоврядування;
- комітет з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи;
- комітет з питань європейської інтеграції;
- комітет з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності;
- комітет з питань культури і духовності;
- комітет з питань науки і освіти;
- комітет з питань національної безпеки і оборони;
- комітет з питань охорони здоров'я;
- комітет у справах пенсіонерів, ветеранів та інвалідів;
- комітет з питань правової політики;
- комітет з питань правосуддя;
- комітет з питань промислової і регуляторної політики та підприємництва;
- комітет з питань свободи слова та інформації;
- комітет з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму;
- комітет з питань соціальної політики та праці.

Перелічені майже всі Комітети Верховної Ради дають широку можливість забез-

печувати та контролювати виконання прав людини в Україні. Дублювання виконання прав людини декількома Комітетами не можливе, а ось об'єктивний розгляд кожної проблеми, з урахуванням усіх можливих чинників та наслідків, – попереджає прийняття неефективних рішень. У разі несвоєчасного подання такої інформації відповідними комітетами аналітичну довідку про суть проблеми надає Уповноважений Верховної Ради з прав людини.

Висновки

Аналізуючи вищенаведене, можна зробити висновок, що планування діяльності в сфері забезпечення прав людини потребує суттєвого реформування, а саме вдосконалення діяльності національного механізму планування дій щодо забезпечення прав людини. Опрацювання міжнародних правових актів має певну програму подальших дій: підписання, ратифікація, впровадження національних правових актів. Слід звернути увагу, що складова впровадження в національне законодавство ратифікованих міжнародних документів занадто затягується.

Реформування функції планування повинно розпочинатися з механізму формування плану діяльності суб'єктів забезпечення прав людини. Причому планування діяльності повинно відбуватися по вертикалі знизу догори. Суб'єкти з більшими повноваженнями повинні отримувати та враховувати плани суб'єктів статусом нижче. Цей механізм доцільно умовно поділити на наступні підсистеми:

- нормотворча;
- освітня;
- інформаційна;
- функціональна.

Нормотворче планування повинне передбачати встановлення порядку прийняття норм та законів, а також процедури їх розробки та впровадження. Освітнє планування передбачає порядок надання населенню знань у сфері прав людини, надання освітніх послуг у цій сфері. Інформаційне планування потребує найбільших змін з урахуванням новітніх інформаційних технологій. Планування передбачає збір,

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена загальній характеристиці окремих питань вдосконалення концепції забезпечення захисту прав людини в Україні; увага автора приділяється висвітленню проблем щодо механізму забезпечення, реалізації, охорони й захисту прав людини в Україні; висвітлено необхідність вдосконалення системи забезпечення прав людини в Україні.

отримання інформації та порядок її отримання та передачі певним суб'єктам забезпечення прав людини. Функціональне планування найбільш трудомістке і потребує багато часу та зусиль, а тому цій складовій необхідно приділяти особливу увагу. Практична діяльність та повноваження суб'єктів забезпечення прав людини прописані у відповідних нормативних актах, однак слід звернути увагу на відсутність механізму планування цієї діяльності, а головне – відсутність планування спільної діяльності декількох суб'єктів.

Отже, підводячи підсумок, можна стверджувати, що у правовій системі з питань захисту прав людини доцільно створити більш досконалі концептуальні основи механізму забезпечення захисту прав людини в Україні з урахуванням запропонованих рекомендацій.

Література

1. Криворучко Л.С. Правозахисні організації в системі захисту прав людини в Україні // Європейські перспективи». – 2011. – № 3. – С. 46-56.
2. Виконавча влада і адміністративне право: Навч. посіб. / За заг. ред. В.Б. Авер'янова. – К.: Видничий дім «Ін-Юре», 2002. – С. 57.
3. Бандурка О.М., Тищенко М.М. Адміністративний процес: Підруч. для вищих навч. закл. – К.: Літера ЛТД, 2002. – 288 с.
4. Адміністративне право України: підручник / Ю.П. Битяка, В. М. Гаращук, О.В. Дьяченко та ін.; За ред. Ю.П. Битяка. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 544 с.
5. Бородін І.А. Адміністративно-правові способи захисту прав та свобод людини і громадянина / Дисертація д.ю.н. за спец.: 12.00.07 – теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Х.: НУВС, 2004. – 405 с.
6. Криворучко Л.С. Актуальність вдосконалення системи забезпечення прав людини в Україні // Правничий вісник Університету «Крок». – 2011. – № 8.

SUMMARY

This article is devoted analytic review of the general characteristics of separate issues to improve the concept of human rights in Ukraine, the author's attention is paid to cover the problems concerning the mechanism, realization, protection of human rights in Ukraine and the need for improvement of human rights in Ukraine.

7. Левченко К.Б. Система моніторингу дотримання прав людини в діяльності Міністерства внутрішніх справ // Наше право. – 2006. – № 2. – С. 5 – 14.
8. Оніщенко Н.М. Система права та система законодавства: співвідношення та перспективи розвитку // Держава і право: Зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. – Вип. 15. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2002. – С. 8-16.
9. Рабінович П.М. Права людини та її юридичне забезпечення (основи загальної теорії права і держави) / Львів. ун-т. – К., 1992. – С.3.
10. Раскалей М. Особливості імplementації міжнародних договорів у внутрішній правопорядок у галузі повітряного права України: режим електронного доступу <http://www.viche.info/journal/1744>.
11. Сурилов А.В. Социалистическое правовое государство и юридическая наука // Сов. государство и право. М., 1989. – №4 – С.60.
12. Міжнародне публічне право: Навч. посіб. / За заг. ред. Теліпко В. Е. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 608 с.
13. Електронний режим доступу: http://www.pravo.vuzlib.org/book_z239_page_60.html.
14. Наказ Міністерства Юстиції України від 19.01.2012 № 93/5 «Про затвердження Порядку проведення органами юстиції перевірок стану додержання законодавства про державну реєстрацію нормативно-правових актів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0067-12>.
15. Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua>.
16. Постанова Верховної Ради України «Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України шостого скликання» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4-17>.
17. Указ Президента України від 24 березня 2012 року № 212/2012 «Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/14621.html>.
18. Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 23 грудня 1997 року № 776/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 20. – Ст. 99;
19. Офіційний сайт Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org>.